Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos dėl asmenų, užsiimančių visuomenine veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų (strateginių ieškinių dėl visuomenės dalyvavimo)

(COM(2022) 177 final – 2022/0117 COD)

(2023/C 75/20)

Pranešėjas **Tomasz Andrzej WRÓBLEWSKI**

Bendrapranešėjis **Christian MOOS**

Teisinis pagrindas	Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo 304 straipsnis
Atsakingas skyrius	Užimtumas, socialiniai reikalai ir pilietybė
Priimta skyriuje	2022 9 29
Priėmimas plenarinėje sesijoje	2022 10 26
Plenarinė sesija Nr.	573
Balsavimo rezultatai	
(už / prieš / susilaikė)	143 / 2 / 6

1. **Išvados ir rekomendacijos**

1.1. EESRK palankiai vertina Komisijos iniciatyvą; tai žingsnis į priekį kovojant su bandymo nutildyti teismo procesais, kurių Europoje nuo 2015 m. vis daugėja ([1]). Kova su strateginiais ieškiniais dėl visuomenės dalyvavimo (SLAPP), kurie yra visiškai arba iš dalies nepagrįstas dėl visuomenės dalyvavimo pradėtas teismo procesas, kurio pagrindinis tikslas – užkirsti kelią visuomenės dalyvavimui, jį apriboti ar už jį bausti, yra itin svarbi kuriant informuotą pilietinę visuomenę ir užtikrinant skaidrumą visuomeniniame gyvenime. Kadangi SLAPP bylas kelia ir ieškovai ne iš ES, kovos su SLAPP priemonės padeda apsaugoti Europos demokratiją nuo išorės grėsmių.

1.2. SLAPP bylose dažnai yra didelis galios disbalansas – ieškovai turi daugiau finansinių ar institucinių išteklių, todėl jiems gana lengva inicijuoti procesą. Atsižvelgiant į tai, svarbu užtikrinti, kad atsakovams būtų suteiktos tinkamos priemonės apsiginti šioje šiuo metu nelygioje kovoje.

1.3. Reikėtų pabrėžti, kad SLAPP ieškiniai yra piktnaudžiavimas įstatymais ir negali būti priimtini demokratinėse valstybėse, kuriose laikomasi teisinės valstybės principo. Žurnalistai, ypač nepriklausomi žurnalistai, yra labiausiai pažeidžiami šios grėsmės, tačiau ši problema taip pat gali turėti įtakos visiems kitiems viešų diskusijų dalyviams.

1.4. Taip pat svarbu atskirti SLAPP ieškinius nuo asmens teisių apsaugos ir galimybės ginti savo reputaciją garbės ir orumo įžeidimo atvejais. SLAPP apima nepagrįstą elgesį, kuriuo siekiama užgniaužti viešas diskusijas ir nutildyti jų dalyvius. Taigi SLAPP priešieškiniai netrukdo naudotis teise kreiptis į teismą ir neapsaugo tų, kurie skleidžia melagingą ar šmeižikišką turinį.

1.5. EESRK palankiai vertina siūlomus mechanizmus, tačiau vykstant teisėkūros darbui vertėtų apsvarstyti galimybę išplėsti sąrašą. Iš pasiūlymų būtų galima paminėti nustatytą preliminarų teismo sprendimą, kuriuo nutraukiama byla, pripažinta neatitinkančia reikalavimų, bylų sujungimą atsakovo prašymu jo nurodytoje jurisdikcijoje, bylos termino nustatymą ar paspartintos tvarkos įvedimą arba galimybės kitam nei ieškovas asmeniui finansuoti ieškinį panaikinimą.

([1]) CASE ataskaita.

1.6. Be naujų teisės aktų įgyvendinimo, kuris dėl viso teisėkūros proceso gali užtrukti kelerius metus, pravartu peržiūrėti nacionalinės teisės aktus siekiant nustatyti mechanizmus, kurie šiuo metu galėtų padėti kovoti su SLAPP. Nustatytos priežastys, kodėl esamais mechanizmais naudojamasi neveiksmingai, gali padėti užtikrinti geresnę viešų diskusijų dalyvių apsaugą.

1.7. Svarbus klausimas yra ir SLAPP ieškinių stebėsena bei įgyvendintų sprendimų veiksmingumas. Reikėtų apsvarstyti, kas turėtų atlikti tokius vertinimus, ypač atsižvelgiant į tai, kad SLAPP ieškinius gali pareikšti ir valstybės institucijos. Taigi šią kompetenciją perdavus valstybėms narėms, gali nepavykti tinkamai pasiekti numatytų tikslų.

1.8. Kartu, siekiant užtikrinti, kad direktyvos tikslas būtų pasiektas kuo veiksmingiau, jos taikymas turėtų būti vertinamas per kuo trumpesnį laikotarpį. EESRK nuomone, trumpesnis laikotarpis yra tinkamesnis nei šiuo metu siūlomas penkerių metų laikotarpis.

1.9. Kadangi planuojama direktyva būtų taikoma tik tarpvalstybinėms byloms, taip pat svarbu siekti, kad atskiros valstybės narės imtųsi analogiškų iniciatyvų dėl nacionalinių bylų. Apsiribojant tik tarpvalstybinėmis bylomis, apsauga bus užtikrinta tik tam tikriems viešų diskusijų dalyviams, konkrečiai pamirštant vietos žurnalistus, aktyvistus ar pranešėjus. Visapusiškai kovai su SLAPP reikia bendro požiūrio tiek tarpvalstybinėse, tiek nacionalinėse bylose.

1.10. Valstybės narės taip pat turėtų būti raginamos peržiūrėti savo nacionalinius įstatymus, kad garbės ir orumo įžeidimas būtų dekriminalizuotas. Visos bylos, susijusios su asmens teisėmis, turėtų būti civilinės teisės dalykas. Dėl galimos baudžiamosios atsakomybės viešų diskusijų dalyviai gali labiau bijoti pareikšti savo nuomonę arba pranešti apie pažeidimus.

1.11. EESRK pabrėžia, kad, be teisinių nuostatų, labai svarbu įgyvendinti tinkamas švietimo priemones ir mokymą, skirtus tiek teisės specialistams (visų pirma teisėjams ir šalių advokatams), tiek viešų diskusijų dalyviams – žurnalistams, aktyviems visuomenininkams, žmogaus teisių gynėjams, pranešėjams ar paprastiems piliečiams.

2. **Bendrosios pastabos**

2.1. Saviraiškos laisvė, kaip ir su ja susijusi žiniasklaidos laisvė, yra viena iš pagrindinių vertybių, kurias taikydamos teisinės valstybės principą turėtų užtikrinti demokratinės valstybės.

2.2. Teisė į saviraiškos laisvę, kaip nurodyta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 11 straipsnyje, apima laisvę turėti savo įsitikinimus ir perduoti informaciją bei idėjas valdžios institucijoms nesikišant ir nepaisant valstybių sienų. Kartu pabrėžiama pagarba žiniasklaidos laisvei ir pliuralizmui. Panašios garantijos numatytos daugelyje kitų teisės aktų, kaip antai Visuotinėje žmogaus teisių deklaracijoje, Europos žmogaus teisių konvencijoje, Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje (ES) 2019/1937 ([2]) dėl asmenų, pranešančių apie Sąjungos teisės pažeidimus, apsaugos (Pranešėjų apsaugos direktyva), ir atskirų valstybių narių priimtuose teisės aktuose, o tai rodo jų visuotinį pobūdį ir svarbų vaidmenį.

2.3. Per pastaruosius kelis dešimtmečius dėl technologijų plėtros iš esmės pasikeitė viešų diskusijų forma. Dar visai neseniai pagrindinės medijos šioms diskusijoms rengti buvo televizija, radijas ir laikraščiai – jas daugiausia kūrė profesionalūs žurnalistai, ir pranešėjai. Dabar svarbus vaidmuo tenka internetinei žiniasklaidai, kuri leidžia kiekvienam pareikšti savo nuomonę ir pateikti ją plačiai auditorijai, taip pat ir anonimiškai.

([2]) 2019 m. spalio 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2019/1937 dėl asmenų, pranešančių apie Sąjungos teisės pažeidimus, apsaugos (OL L 305, 2019 11 26, p. 17).

2.4. Atsižvelgiant į žiniasklaidos raidą ir technologinius pokyčius, labai svarbu nustatyti mechanizmus, kuriais reali saviraiškos laisvės apsauga būtų užtikrinta visiems viešų diskusijų dalyviams, t. y. ne tik profesionaliems žurnalistams, bet ir aplinkosaugos aktyvistams ([3]) ir aktyviems visuomenininkams, žmogaus teisių gynėjams, nevyriausybinėms organizacijoms, pranešėjams ([4]) plačiąja prasme, aktyviems piliečiams, profesinėms sąjungoms ir visiems kitiems asmenims bei organizacijoms, kurie viešai pasisako visuomenei svarbiais klausimais.

2.5. Svarbu pabrėžti ne tik žiniasklaidos laisvės svarbą, bet ir poreikį užtikrinti žiniasklaidos pliuralizmą. EESRK pakartoja savo išvadas dėl „žiniasklaidos laisvės ir įvairovės užtikrinimo Europoje“ ([5]). Atviros ir niekaip nevaržomos diskusijos yra dalyvaujamosios visuomenės pagrindas, nes be tokios visuomenės demokratija negali tinkamai veikti ([6]). Nesuteikiant galimybės pareikšti savo nuomonę viešose diskusijose gali kilti socialinė įtampa ir smurtas, kaip jau yra buvę praeityje. Žiniasklaida turėtų būti suprantama ne tik kaip specializuota subjektų, profesionaliai užsiimančių žiniasklaidos veikla, grupė, bet ir kaip aktyvus asmenų, kurie dalijasi nuomonėmis ar pateikia savo poziciją (kad ir koks būtų jų šaltinis: internetas, forumai, tinklaraščiai ar tinklalaidės), dalyvavimas. Tai ypač svarbu šalyse, kuriose viešąją žiniasklaidą kontroliuoja valdančiosios politinės partijos, arba šalyse, kuriose privačią žiniasklaidą kontroliuoja keli savininkai, mėginantys daryti poveikį skleidžiamai žiniai ir riboti viešų diskusijų įvairovę.

2.6. Europos Sąjungoje mažėjant pilietinei erdvei, ribojamos pilietinės visuomenės organizacijų galimybės svariai prisidėti užtikrinant demokratijos ir teisinės valstybės veikimą ir apsaugą. Strateginiai ieškiniai dėl visuomenės dalyvavimo (SLAPP) yra priemonė, kuria naudojamasi siekiant nutildyti kritikuojančią pilietinę visuomenę. EESRK palankiai vertina Europos Parlamento rezoliuciją dėl kovos su mažėjančia pilietine erdve priemonių ([7]), o siūlomą direktyvą vertina ne tik kaip vieną iš ES priemonių, bet ir kaip ryžtingą žingsnį siekiant nutraukti šią praktiką.

2.7. Didesnės galimybės skelbti pareiškimus, perspėjimus ir didesnis visuomenės aktyvumas leidžia ne tik plėsti viešas diskusijas, bet ir įveikti visuomenei nerimą keliančius reiškinius, atskleidžiant valstybės ar privačių institucijų piktnaudžiavimo įgaliojimais, įskaitant korupciją ar viešųjų lėšų pasisavinimą, atvejus. EESRK pažymi, kad žiniasklaidos (plačiąja prasme, įskaitant profesinę ir mėgėjišką viešų diskusijų dalyvių veiklą), kaip „ketvirtosios valdžios“, užduotis yra ne tik formuoti nuomonę, bet ir stebėti valdžios institucijų ir privačių subjektų veiklą. Taigi „ketvirtosios valdžios“ apsauga yra ypač svarbi siekiant užtikrinti demokratijos standartus ir teisinę valstybę.

2.8. Valstybėse narėse vis dažniau pasitaiko piktnaudžiavimo teismo procesu siekiant užgniaužti viešas diskusijas atvejų. Įtakingi asmenys, institucijos ir įmonės, turintys didelius finansinius ir organizacinius išteklius, naudojasi savo galiomis, kad nutildytų kritikus, pasitelkdami inovatyvias priemones, pavyzdžiui, piktnaudžiaudami bendrojo duomenų apsaugos reglamento taisyklėmis arba reikalaudami žurnalistų atskleisti informacijos šaltinius, o šie kritikai, įskaitant pavienius žurnalistus ir pilietinės visuomenės veikėjus, veikiančius kaip pranešėjai, dažnai neturi finansinių ar organizacinių išteklių, kad galėtų apsiginti nuo nepagrįsto bylinėjimosi. Kai kurie fiziniai ir juridiniai asmenys, naudojantys SLAPP prieš piliečius ir pilietinės visuomenės veikėjus ES, yra ne iš Sąjungos. Augant geopolitinei įtampai, ES turi turėti priemonių rinkinį, įskaitant kovos su SLAPP priemones, kad apsaugotų savo demokratiją nuo išorės grėsmių.

([3]) NAT/824 – Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto informacinis pranešimas dėl aplinkos apsaugos kaip būtinosios išankstinės pagrindinių teisių laikymosi sąlygos.

([4]) SOC/593 – Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl pareiškėjų apsaugos stiprinimo ES lygmeniu (OL C 62, 2019 2 15, p. 155).

([5]) SOC/635 – Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė „Žiniasklaidos laisvės ir įvairovės užtikrinimas Europoje“ (nuomonė savo iniciatyva) (EESC 2021/01539) (OL C 517, 2021 12 22, p. 9).

([6]) REX/545 – Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto informacinis pranešimas „Baltarusijos nepriklausomos žiniasklaidos rėmimas“.

([7]) EP rezoliucija dėl mažėjančios pilietinės visuomenės erdvės Europoje (2021/2103(INI)) (OL C 347, 2022 9 9, p. 2).

2.9. SLAPP nėra susiję su teise kreiptis į teismą; tokiais procesais siekiama ne įgyvendinti ieškovo teises, bet įbauginti ir susilpninti priešininkus ir eikvoti atsakovo išteklius. Ieškiniai dažnai pateikiami nepagrįstai, pakartotinai, o tikrasis jų tikslas yra įbauginti ir nutildyti apkaltintas organizacijas, asmenis ar netgi jų artimuosius viešose diskusijose ir atgrasyti nuo tolesnės veiklos. Nepavykus neutralizuoti tokio atgrasomojo poveikio veiklai gali atsirasti žiniasklaidos monopolijos arba oligopolijos, o tai nesuderinama su demokratinės teisinės valstybės idealais.

2.10. Atsižvelgiant į tai, kad žiniasklaida, nevyriausybinės organizacijos, kiti subjektai ir pranešėjai, dalyvaujantys kuriant pilietinę visuomenę ir veikiantys viešojo intereso labui, atlieka svarbų vaidmenį, labai svarbu užtikrinti, kad jie būtų tinkamai apsaugoti saviraiškos laisvės pažeidimų ar mėginimų ją pažeisti atveju, ypač esant akivaizdžiam galios ir išteklių disbalansui. Pastarasis gali turėti neigiamą poveikį, nes atsakovas gali atsisakyti toliau dalyvauti viešose diskusijose ir pranešti apie bet kokį piktnaudžiavimą, korupciją ar žmogaus teisių pažeidimą. Didelės bylinėjimosi išlaidos, kurios dar labiau išauga dėl strateginių veiksmų, kuriais siekiama vilkinti procesą, yra didelė problema tiems, kurie yra akivaizdūs SLAPP taikiniai.

2.11. Kartais kartu su strateginiais ieškiniais, kuriais siekiama užgniaužti viešas diskusijas, imamasi kitų smerktinų veiksmų prieš atsakovą, kaip antai bauginimo, priekabiavimo ar grasinimų. Šie veiksmai taip pat kenkia pilietinei visuomenei ir viešajam interesui, todėl į juos turėtų būti reaguojama griežtai ir nedelsiant, neatsižvelgiant į susijusių subjektų finansinius išteklius ar privilegijas.

2.12. Tačiau negalime ignoruoti melagingos informacijos ar akivaizdžios neapykantos kalbos, kuri turėtų būti tikrinama ir, nustačius pažeidimų, pašalinama iš viešosios erdvės. Tačiau EESRK reikalauja griežtai ir teisingai taikyti esamus protokolus, parengtus taikant Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2012/29/ES ([8]), kadangi su tuo susiję ieškiniai neturi paskatinti apriboti žodžio laisvę tuo atveju, kai skleidžiama informacija ir nuomonės nėra melagingos naujienos ir nekurstо neapykantos ([9]). Bet kuriuo atveju tokia praktika tapti pateisinimu teisės į saviraiškos laisvę apribojimui.

2.13. EESRK palankiai vertina Europos Komisijos pasiūlymą dėl Direktyvos dėl asmenų, užsiimančių visuomenine veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų ([10]) ir Komisijos rekomendaciją (ES) 2022/758 ([11]) dėl žurnalistų ir žmogaus teisių gynėjų, užsiimančių visuomenine veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų.

2.14. EESRK ragina Europos Parlamentą ir Tarybą nedelsiant priimti šią direktyvą, nes reikia kuo skubiau įgyvendinti žurnalistų, pilietinės visuomenės veikėjų ir kitų visuomenine veikla užsiimančių asmenų apsaugos priemones.

2.15. EESRK palankiai vertina Airijos Vyriausybės sprendimą dalyvauti priimant ir taikant siūlomą direktyvą. Pagal prie Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo pridėto Protokolo Nr. 21 dėl Jungtinės Karalystės ir Airijos pozicijos dėl laisvės, saugumo ir teisingumo erdvės 3 straipsnį ir 4a straipsnio 1 dalį Airija gali nuspręsti pranešti apie savo dalyvavimą ir dalyvauti priimant ir taikant šią direktyvą.

2.16. Papildydamas Komisijos reglamento dėl SLAPP rekomendacijas EESRK ragina Danijos Karalystės Vyriausybę priimti nacionalinės teisės aktus, kuriais būtų užtikrintas toks pat asmenų, užsiimančių visuomenine veikla, apsaugos nuo strateginio bylinėjimosi lygis kaip siūlomoje direktyvoje. Pagal prie Europos Sąjungos sutarties ir Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo pridėto Protokolo Nr. 22 dėl Danijos pozicijos 1 ir 2 straipsnius, Danija nedalyvaus priimant šią direktyvą ir ji nebus jai privaloma ar taikoma.

([8]) 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR (OL L 315, 2012 11 14, p. 57).

([9]) SOC/712 – Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui ir Tarybai „Įtraukesnė ir geresnę apsaugą užtikrinanti Europa: į ES nusikaltimų sąrašą įtraukiama neapykantos kalba ir neapykantos nusikaltimai“ (EESC 2022/00299) (OL C 323, 2022 8 26, p. 83).

([10]) COM(2022) 177.

([11]) 2022 m. balandžio 27 d. Komisijos rekomendacija (ES) 2022/758 dėl žurnalistų ir žmogaus teisių gynėjų, užsiimančių visuomenine veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų (strateginių ieškinių dėl visuomenės dalyvavimo) (OL L 138, 2022 5 17, p. 30).

2.17. EESRK nuomone, priimtomis priemonėmis negalima nepagrįstai riboti teisės į teisingumą, taigi jos turėtų būti taikomos tik piktnaudžiavimo atvejais.

2.18. EESRK nuomone, teisines priemones, kuriomis draudžiama naudotis nepagrįstais ir piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesais, turėtų papildyti švietimo priemonės ir organizacijų, teikiančių teisinę pagalbą asmenims ir institucijoms, kuriems tokie ieškiniai pareiškiami, tinklas. Visų pirma teisės specialistams – tiek teisėjams, tiek advokatams, kurie teismo procese veikia kaip gynėjai – dėl svarbaus jų vaidmens reikia tinkamo mokymo, nes jų sprendimai ir veiksmai yra labai svarbūs siekiant tikslo ir garantuojant saviraiškos laisvę.

3. **Konkrečios pastabos**

3.1. Neigiamo reiškinio – strateginių ieškinių, kuriais siekiama užgniaužti viešas diskusijas (SLAPP), – plitimas yra rimta problema, taigi labai svarbūs veiksmai, kurių ėmėsi Europos Komisija ir Europos Parlamentas kovodami su šiuo reiškiniu, nes tai būtina siekiant užtikrinti tinkamą viešų diskusijų dalyvių apsaugą, kai piktnaudžiaujama teise kreiptis į teismą siekiant atgrasomojo poveikio ir taip bandant nutildyti atsakovus ir atgrasyti juos nuo tolesnės veiklos.

3.2. Apsauga nuo SLAPP ieškinių turėtų būti užtikrinama visiems viešų diskusijų dalyviams, neatsižvelgiant į tai, ar SLAPP ieškiniai yra nacionalinio, ar tarpvalstybinio pobūdžio. EESRK sutinka, kad vienos valstybės narės jurisdikcijoje iškelta byla asmeniui, gyvenančiam kitoje valstybėje narėje, paprastai yra sudėtingesnė ir brangesnė atsakovui. Tačiau ta pati problema gali kilti ir pateikiant ieškinį kitame mieste arba taikant procesinę taktiką, kad procesas toje pačioje šalyje užtruktų ilgiau ir būtų brangesnis. Reglamentavimą taikant tik tarpvalstybinių pasekmių turinčioms byloms gali būti nepagrįstai diferencijuojamos asmenų ir organizacijų, kurių ieškiniai turi vietinį poveikį, todėl paprastai yra susiję su ribotais finansiniais, žmogiškaisiais ir organizaciniais ištekliais, teisės.

3.3. Kad direktyva tinkamai veiktų, būtina apibrėžti tinkamą ir nedviprasmišką veiksmų, kurių reikia imtis, teisinį pagrindą. Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad pagrindinis kovos su SLAPP mechanizmų tikslas yra ne užtikrinti tinkamą teisminį nagrinėjimą (tai gali būti tinkamai vykdoma pagal nacionalines procedūras), bet apsaugoti atsakovų, kurie gali neturėti tinkamų teisinių ir finansinių priemonių, teises. EESRK laikosi nuomonės, kad atsakovams, kurie paprastai yra nepalankesnėje padėtyje nei ieškovai, reikia suteikti mechanizmus, kurie leistų jiems apsiginti nuo nepagrįstų ieškinių, kurie laikomi piktnaudžiavimu teise kreiptis į teismą.

3.4. EESRK pažymi, kad nustačius tarpvalstybinę sąlygą būtina kiekvienu konkrečiu atveju išnagrinėti: 1) ar abi bylos šalys nuolat gyvena arba yra įsisteigusios kitoje valstybėje narėje; 2) ar dalyvavimas viešose diskusijose viešojo intereso klausimu yra aktualus daugiau nei vienai valstybei; 3) ar ieškovas arba su juo susiję subjektai kitoje valstybėje narėje yra pradėję lygiagretų arba ankstesnį teismo procesą prieš tuos pačius arba susijusius atsakovus. Visų pirma dėl antrosios sąlygos atsakovui suteikiama apsauga gali būti vertinama ir ribojama savo nuožiūra.

3.5. EESRK pritaria nuomonei, kad apsauga nuo SLAPP neturėtų būti taikoma tik civilinėse bylose. Ypatingą dėmesį reikėtų atkreipti į tarptautinių organizacijų (JT Žmogaus teisių komiteto, Europos saugumo ir bendradarbiavimo organizacijos, Europos Tarybos) pozicijas dėl garbės ir orumo įžeidimo pašalinimo iš baudžiamosios teisės srities. Priemonės, kurių imtasi iki šiol, nedavė laukiamų rezultatų, nes kai kuriose valstybėse narėse garbės ir orumo įžeidimas tebėra nusikalstama veika, už kurią baudžiama ir bauda, ir laisvės atėmimo bausme. Neįmanoma laisvai dalyvauti viešose diskusijose, kai gresia baudžiamasis persekiojimas. EESRK rekomenduoja imtis veiksmingų ir efektyvių priemonių užtikrinti, kad valstybės narės panaikintų baudžiamąją atsakomybę už garbės ir orumo įžeidimą kaip gėdingos praeities reliktą, kuris kelia grėsmę žodžio ir saviraiškos laisvei.

3.6. Baudžiamosios teisės sankcijos, nepriklausomai nuo jų galutinio taikymo, turi atgrasomąjį poveikį. Todėl jos dar labiau nei civilinis procesas gali suvaržyti viešas diskusijas. Atsisakius apsaugos pagal baudžiamosios teisės režimą, gali būti sąmoningai pereinama nuo civilinių ieškinių prie baudžiamųjų ieškinių, kadangi pastaruoju atveju atsakovui netaikoma papildoma apsauga.

3.7. EESRK pažymi, kad SLAPP ieškinius gali pareikšti ne tik privatinės teisės subjektai ar institucijos, bet ir valstybės institucijos, pavyzdžiui, prokuratūra, todėl direktyvos taikymo sritis turi apimti visas šias institucijas. EESRK ragina tokiais atvejais taip pat atitinkamai taikyti viešose diskusijose dalyvaujančių fizinių ir juridinių asmenų ir jų šaltinių apsaugą. Todėl ypatingą dėmesį reikėtų skirti SLAPP ieškinių stebėsenai. Šios užduoties perdavimas valstybėms narėms, kai valdžios institucijos taip pat gali būti ieškovėmis SLAPP bylose, kelia pagrįstų klausimų. Reikėtų apsvarstyti galimybę į šią veiklą įtraukti nepriklausomas organizacijas arba įvesti viršnacionalinio lygmens stebėsenos procedūrą.

3.8. Svarbu, kad asmenys, kuriems gresia SLAPP ieškiniai, negali būti tik žurnalistai ar žmogaus teisių gynėjai, nors šių profesijų atstovai turėtų būti laikomi ypač neapsaugotais nuo tokių ieškinių. Tikslinė grupė turėtų būti apibrėžiama ne pagal išsilavinimą ar profesiją, o funkciniu požiūriu (pagal vykdomą veiklą). Tokiu būdu taip pat galima apsaugoti ne tik asmenis, kurie tiesiogiai nedalyvauja žiniasklaidos veikloje, bet ir, pavyzdžiui, aktyviai įsitraukusius piliečius, kurie viešina piktnaudžiavimo savo vietos bendruomenėse atvejus, arba kitų rūšių pranešėjus platesniu požiūriu.

3.9. Palankiai vertintinos direktyvos projekte siūlomos procedūrinės garantijos – apsaugos priemonės, akivaizdžiai nepagrįstų ieškinių atmetimas anksčiau laiko teismo proceso metu, teisių gynimo nuo piktnaudžiavimo bylinėjimusi priemonės, apsauga nuo trečiųjų šalių teismo sprendimų. Tačiau reikėtų apsvarstyti galimybę nustatyti tolesnes priemones, kurios papildytų ir palengvintų teismų darbą, pavyzdžiui, palengvinti skirtingų ieškinių tam pačiam atsakovui sujungimą, kai ieškinius pareiškia tie patys arba susiję ieškovai, arba nurodyti sujungti tokius ieškinius.

3.10. EESRK nuomone, taip pat būtų naudinga numatyti tam tikrą automatiškumą, t. y. „preliminarų teismo sprendimą“, kai teismo bylos laikomos neatitinkančiomis reikalavimų, jeigu jos akivaizdžiai atitinka SLAPP kriterijus. Tai leistų akivaizdžiais atvejais net nepradėti teismo proceso. Tai sumažintų išlaidas (ne tik privačias, bet ir viešąsias) ir apribotų bylų, kurios būtų toliau nagrinėjamos, skaičių.

3.11. Taip pat verta apsvarstyti papildomus sprendimus, parengtus pagal esamus mechanizmus, pavyzdžiui:

— bylų sujungimą atsakovo prašymu jo nurodytoje jurisdikcijoje,

— bylos termino nustatymą ar paspartintos tvarkos įvedimą (remiantis su rinkimais susijusiu teismo procesu),

— galimybės kitam asmeniui, išskyrus ieškovą, finansuoti ieškinį panaikinimą (trečiosios šalies finansavimas).

3.12. Atsižvelgdamas į didėjantį SLAPP skaičių, EESRK rekomenduoja valstybėms narėms direktyvoje numatytas naujas kovos su SLAPP taisykles laikinai taikyti byloms, nagrinėjamoms arba inicijuotoms įsigaliojus naujosioms taisyklėms.

3.13. Kartu būtina peržiūrėti nacionalinės teisės aktus, reglamentuojančius dabartines kovos su SLAPP ieškiniais priemones. Taikomų mechanizmų veiksmingumas gali padėti patobulinti suplanuotas priemones ir faktiškai užtikrinti rizikos asmenų apsaugą. Jeigu nacionalinės teisės aktuose jau numatytos priemonės, kuriomis būtų galima bent iš dalies spręsti atitinkamą problemą, reikėtų nustatyti priežastis, kodėl jos nėra tinkamai taikomos. Tokia analizė, nepriklausomai nuo planuojamos direktyvos, leistų pagerinti visuomenės diskusijų dalyvių, kuriems gresia SLAPP ieškiniai, padėtį ir galėtų būti įdomus tyrimas rengiant ir įgyvendinant naujus teisės aktus.

3.14. Kadangi siūloma direktyva neapima nacionalinių bylų, EESRK palankiai vertina Rekomendaciją (ES) 2022/758 dėl žurnalistų ir žmogaus teisių gynėjų, užsiimančių visuomenine veikla, apsaugos nuo akivaizdžiai nepagrįstų ar piktnaudžiaujamojo pobūdžio teismo procesų ir ragina valstybes nares užtikrinti tokio pat lygio apsaugą kaip siūlomoje direktyvoje. Tačiau ES veikla neturėtų apsiriboti rekomendacijomis, o valstybių narių turėtų būti reikalaujama suderinti savo teisės aktus šioje srityje, kad visose valstybėse narėse būtų užtikrinta vienodo lygio apsauga nuo SLAPP. Tai visų pirma pasakytina apie teisines apibrėžtis ir apsaugos aprėptį SLAPP atveju, kad būtų išvengta skirtingo aiškinimo ir skirtingo lygio apsaugos valstybėse narėse.

3.15. Atsižvelgdamas į strateginių ieškinių, kuriais siekiama užgniaužti viešas diskusijas, problemos dinamiką, EESRK rekomenduoja direktyvos taikymą peržiūrėti ne vėliau kaip po trejų, o ne po penkerių metų, kaip dabar numatyta. Todėl valstybės narės turėtų pateikti Komisijai informaciją apie direktyvos taikymą praėjus dvejiems metams nuo jos perkėlimo į nacionalinę teisę. Komisija turėtų pateikti direktyvos taikymo ataskaitą per vienerius metus, t. y. praėjus trejiems metams nuo jos perkėlimo į nacionalinę teisę.

3.16. EESRK ragina Komisiją rengiant peržiūrą konsultuotis su žurnalistais ir visais suinteresuotaisiais subjektais, socialiniais partneriais ir pilietinės visuomenės organizacijomis, kad valstybių narių pateikta informacija būtų papildyta nepriklausomais direktyvos taikymo vertinimais.

3.17. Labai svarbu įgyvendinti Rekomendacijoje (ES) 2022/758 nurodytas švietimo priemones. Visų pirma reikia teikti tinkamą mokymą teisės specialistams (tiek teisėjams, tiek teisininkams, kurie yra gynėjai bylose), taip pat vykdyti bendresnę švietimo veiklą, skirtą valstybių narių plačiajai visuomenei, kurios kiekvienas narys gali tapti viešų diskusijų dalyviu ir jam gali grėsti SLAPP ieškinys. Įgyvendinant šias švietimo priemones pakankamai dėmesio turėtų būti skiriama tarpvalstybinio masto SLAPP ieškiniams, kuriems taikoma siūloma direktyva. Be to, visose valstybėse narėse turi būti organizuojamos bendros saviraiškos teisių ir laisvių sklaidos ir skatinimo kampanijos, kurios papildytų direktyvą ir sustiprintų jos vykdymo užtikrinimą.

3.18. Svarbus kovos su strateginiais ieškiniais, kuriais siekiama užgniaužti viešas diskusijas, sistemos elementas taip pat turėtų būti nemokamos teisinės pagalbos teikimas asmenims ir organizacijoms, kuriems gresia pavojus. EESRK palaiko teisės institucijų steigimą ir plėtojimą universitetuose ir teisininkų profesinėse asociacijose, taip pat kitose įstaigose, galinčiose teikti tokią pagalbą. Tačiau turi būti užtikrinta, kad įstaigos, kurias valstybės narės rekomenduoja šiai veiklai vykdyti, būtų patikimos, nepriklausomos ir profesionalios, o jų veiklą tinkamai nepriklausomai tikrintų atitinkamos valstybės narės institucijos.

Briuselis, 2022 m. spalio 26 d.

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto pirmininkė
Christa SCHWENG